גלעד אוסטרובסקי
יערן ראשי ומנהל אגף הייעור, קק"ל

ציטוט מומלץ

אוסטרובסקי ג. 2020. עצים, שיקום אקולוגי וחוסן חברתי. *אקולוגיה וסביבה* **11**(3).

לנטיעת לאורך דרכים חקלאיות תועלת ישירה לחקלאות (תמיכה בשירותי האבקה והדברה ביולוגית), וכן תועלת סביבתית (כגון שימור קרקע, ויסות זליגת חומרי הדברה ודשן ויצירת נוף מגוון וכתמי המעשיר את המגוון הביולוגי) | צילום: גלעד אוסטרובסקי

עצים, שיקום אקולוגי וחוסן חברתי

נקודת מבט | גיליון סתיו 2020 / כרך 11(3) | 29 באוקטובר, 2020

אחד הספרים המשפיעים ביותר בתולדות המחשבה הסביבתית הוא הספר 'קטן זה יפה' [2]. שומאכר, המחבר, שהיה כלכלן בהשכלתו ושימש יועץ כלכלי בכיר לממלכה הבריטית, נשאל פעם מהו המעשה הסביבתי שניתן לעשות. הוא לא היסס לרגע וענה: "לטעת עץ". נזכרתי בהמלצתו של שומאכר דווקא עתה, בימי הקורונה, משום שהמשבר הנוכחי, על הסגר שהוא כופה עלינו, מעצים את הכמיהה למרחב פתוח ובטוח, ומדגיש את הצורך במרחב ירוק מיידי ומשמעותי עבור תושבי העיר בימי שגרה בכלל ובעת מצוקה בפרט. אירוע הקורונה ממחיש ביתר שאת את חשיבות העצים כתשתית חיונית ביצירת חוסן חברתי.

נטיעת עצים על פי תורת ניהול היער

בכברת הארץ שלנו, ההולכת ומצטופפת, בעידן של שינוי האקלים, התועלת שמעניקים לנו העצים אף מקבלת משנה תוקף: צל לימות הקיץ הארוכים, מרחב לנופש ולפנאי ושיפור האקלים המקומי.

עם זאת, עלינו לזכור שני דברים. האחד, השטחים הפתוחים שניתן לטעת בהם עצים ליצירת יערות הצטמצמו מאוד בהיקפם. ושנית, נטיעת עצים בארץ צריכה להיעשות מתוך מודעות גבוהה לשימור המגוון הביולוגי ולאספקת שירותי המערכת האקולוגית. כלומר, הקמת יער או חידושו צריך שייעשו עבור מטרה מוגדרת, בהתאמה לבית הגידול ומתוך לימוד מעמיק של תנאי הסביבה והאזור בכללותו.

לצורך כך, הוקם לאחרונה בקק"ל צוות עבודה המגבש את העקרונות לחידוש ולהקמה של יער בהתאם לתורת ניהול היער [1], והקווים המנחים הם עידוד תהליכים טבעיים, מגוון, מורכבות, צמצום פגיעה במערכות אקולוגיות וערכי טבע והתערבות מזערית. הרעיון המוביל שלנו מתבסס על ניתוח רב-ממדי של השטח על פי יחידות אקולוגיות ברמה ארצית, ברמה אזורית-מקומית ובהתאם לערכי טבע מוגנים הנמצאים בשטח או נושקים לו. צוות העבודה מפתח בימים אלה מתודולוגיה סדורה שתעניק כלי עבודה משוכלל ומתקדם לניהול שטחים פתוחים בישראל.

נטיעת יער פארק בגלבוע | צילום: גלעד אוסטרובסקי

נטיעות ככלי לשיקום אקולוגי ולהרחבת המגוון הביולוגי

מעבר לשטחים הפתוחים שניתן לטעת בהם יערות, יש בנמצא שטחים רבים אחרים שנטיעת עצים בהם יכולה להעלות תרומה משמעותית לשיקום אקולוגי ולשיפור תפקודם של שטחים מופרים ומדורדרים. שטחים אלה כוללים בין היתר:

1. שטחים מופרים בשולי יישובים, שהזדהמו בעקבות פעולות של בינוי ותשתית, מהשלכת פסולת ועודפי עפר וממפגעים נוספים.
2. שטחים סביב אזורי תעשייה ומלאכה הנמצאים במצב הזנחה מתמשך.
3. סביבתם של משקים חקלאיים, בין היתר אלה המשמשים לגידול אינטנסיבי של בעלי חיים.
4. מתקני תשתית, שבהקמתם נגרם נזק סביבתי המתבטא בשטח מדורדר לאורך שנים.
5. דרכים חקלאיות, שנטיעה לאורכן תביא תועלת ישירה לחקלאות (תמיכה בשירותי האבקה והדברה ביולוגית), וכן תועלת סביבתית, כגון שימור קרקע, ויסות זליגת חומרי הדברה ודשן ויצירת נוף מגוון וכתמי המעשיר את המגוון הביולוגי.
6. שולי שטחי חקלאות ואזורי מגע ביניהם לבין צירי נחלים או תשתיות פיזיות.
7. שולי כבישים קיימים ומתוכננים, שנטיעה לאורכם תצמצם מטרדי רעש וזיהום אוויר (עם תשומת לב יתרה לסוגיות בטיחות).

נטיעת עצים וחורשות באזורים אלה יכולה לספק תועלת רבה במגוון אופנים של השבה, שיקום וטיפוח של מערכות אקולוגיות, שיפור תפקודם ותמיכה במגוון ביולוגי, שימור, שיפור מאזן הפחמן העולמי וויסות האקלים, וכן תרומה לרווחת האדם ולבריאותו. מגוון שירותי המערכת כולל גם שימור קרקע ומניעת סחיפה (erosion), מניעת מפגעים סביבתיים, יצירת צל, שחזור נופים והשבת מינים מקומיים, ומעל הכול שיקום אקולוגי ותפקודי של מערכות אקולוגיות מדורדרות.

יצירת רשת ירוקה

הנטיעה בשטחי שוליים, בתאי שטח פגועים, סביב מתקנים הנדסיים ולאורך צירי תשתית יכולה לתמוך ברעיון יצירתה של "רשת ירוקה" המבוססת על צירי אורך בעלי איכות נופית מן המעלה הראשונה. הנטיעה תיצור בהדרגה מערכת מרושתת של שבילים ודרכים שיאפשרו תנועה באמצעים מגוונים. לאורך השבילים יינטעו עצים שיעניקו צל, ייצבו את הקרקע, ימנעו סחיפה וישמשו סימן דרך וציון בנוף. הרשת הירוקה שתיווצר אט אט תמשוך את הציבור לצאת אל המרחב הפתוח, תעניק תחושת ביטחון, ותשמש תשתית תומכת בימי משבר סביבתי וחברתי.

תודה ליגיל אסם ולאסף קרואני על עצותיהם המועילות.

מקורות

1. אסם י, ברנד ד, טאובר י ואחרים. 2014. תורת ניהול היער בישראל: מדיניות והנחיות לתכנון ולממשק יער. ירושלים: קק"ל.